

VERZIÓ NEMZETKÖZI EMBERI JOGI FILMFESTIVÁL

A szabadság színei

BORONYÁK RITA

A VERZIÓ IMMÁR 18 ÉVE MUTATJA A VILÁG SZEMÉLYES ARCAIT, DOKUMENTUMFILMJEI ÁLTAL VILÁGOSABBAN LÁTUNK AZ ELŐÍTÉLETEK SÖTÉTJÉBEN.

2021 van. Itt vagyunk Európa peremén, egy megosztott, kicsi európai országban, egy világjárvány kellős közepén. Tele bizonytalansággal.” – e szavakkal nyitotta meg Nagy Dénes rendező a Verziót.

A fesztivál tematikai jelentőségét, azt, hogyan képes személyes arcát mutatni a világ eltérően működő tájainak, két idei alkotás összevetése érzékelteti. A norvég *Minden, ami én vagyok* (Tone Grøttjord-Glenne) főszereplőjét, Emilie-t évekig zaklatta szexuálisan a nevelőapja. A kislány 12 évesen tudta elmondani, mi történt. A férfit börtönbe zárták, Emilie intézetbe került. Nagykorúságakor hazaköltözik, megpróbálja rendbehozni kapcsolatát anyjával és féltestvéreivel. Ebben a Jóléti Minisztérium égisze alatt működő Főnix Egyesület segíti. Támogatják munkahelykeresését, bérlakást kap, s a távollattartási eljárást is elindítják. Az afganisztáni *Ezer olyan lány, mint én* hősnőjét, Khaterát (Sahra Mani) 13 éven át súlyosan bántalmazta fizikailag és szexuálisan is az apja, kislánya is tőle született. Az egész család tudott róla. Anyja próbálta védeni, a férfi úgy összeverte, hogy az asszony többször is elvetélt. A lány több mollát is fölkeresett, máshova nem menthetett férfikíséret nélkül. Ők imát és virasztást javasoltak, csupán a 15. (!) molla próbált segíteni, javasolva, forduljon a televízióhoz. Az apa börtönbe került, Katherát pedig életveszélyesen megfenyegették a férfirokonai. Rettogtek, folyamatosan költöztek. Hosszú ideig nem történt semmi. A molla véleménye az volt, a kormány és tisztviselői korruptak, meg kell várni, míg visszatérnek a tálibok, ők azonnal fölakasztják az apát. Az „igazságszolgáltatás” arra kényszerítette Khaterát, hogy megszüljön második gyermekét, mint „bizonyítékot”. Többet nyo-

mott ugyanis a latban az apa szava, mint az övé. A férfi erkölcstelenséggel vádolta a lányát, azt állítva, más férfival volt kapcsolata. Khaterának azt is bizonyítania kellett, hogy ellenállt, azaz valóban erőszakról volt szó. Ellenkező esetben megbüntették volna törvénytelen szexuális kapcsolatért. 2009-től Afganisztánban törvény bünteti a nők elleni erőszakot, ám ritkán alkalmazzák, mert gyakori, hogy az áldozat ellen indítanak eljárást a közérkölc megsértéséért. Kathera az első afgán nő, akit a nyilvánosság ereje szabadított ki fenyegetett helyzetéből.

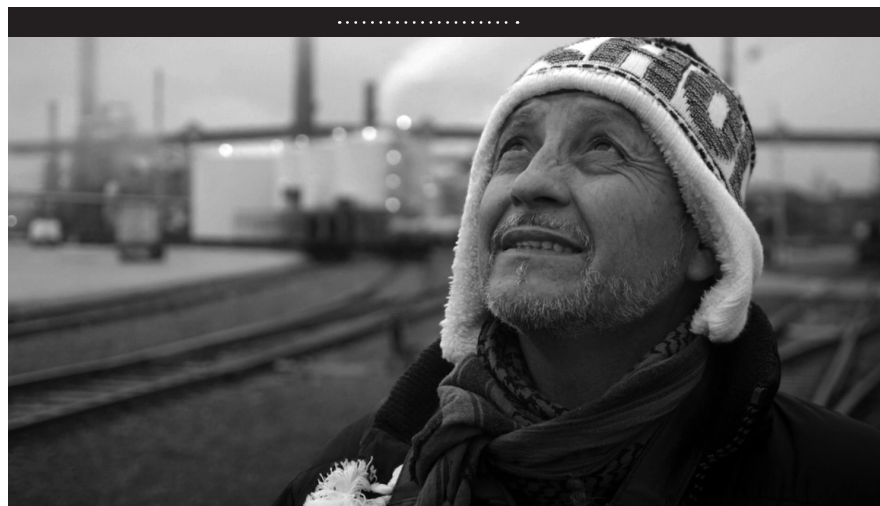
A fődíjas *Arica* (Lars Edman, William Johansson Kalén) azt a problémát jelzi, amit a kellő adatolás nélküli emberi jogi szempont jelent a dokumentumfilmzésben. A svéd Boliden bányavállalat az 1980-as évek közepén 20 ezer tonna mérgező kohóiszapot szállított a chilei Aricába. Az ottani Promel egymillió euro fejében vállalta, hogy fel dolgozza a bányászati melléktermékeket, ezt azonban csak részben hajtotta végre.

Lars Edman –
William Johansson
Kalén: *Arica*

A meddőhányó közelében a szegény családoknak lakótelep, a salakdombon játszótér épült. A rendezőpáros a 2009-es *Mérgező játszótérben* foglalkozott először a történettel. Rolf Svedberget, a szerződés betartásának egyik Boliden-alkalmazott ellenőrért mélyen megrázta, milyen sokan megbetegedtek a mérgező anyagoktól. A 2011-ben indult eljárásban az észak-chilei sivatag szegény városkájának 800 lakosa perelte a svéd bányavállalatot. A Boliden 1 millió eurót költött csak szakértőkre. Mindent bevetettek; szélcsatorna-szimulációval bizonyították például, hogy a szél nem fújhatta a házak felé a szennyező port (!).

A filmes jogvédelem paradoxonaként a *Mérgező játszótér*t a Boliden a maga igaza védelmében használta. Rámutatnak: az alkotók bizonyítás nélkül fogadták el és állították, hogy az egészségkárosodások oka a kohóiszap. A per „indikátora”, a filmesek korábbi szövetségese, Svedberg is átállt a Boliden oldalára. Az egyik oldalon a profizmus, az adatok, a másikon a véleményes történetek – nem meglepő, hogy a pert a Boliden nyerte. A nyilvánvaló a filmben is kimondatlan marad: a chilei károsultak azért perelték a jól menő svéd bányavállalatot, mert a valódi károkozó, a Promel átláthatatlanul, feltehetően korrupt módon működött és ment csődbe, s rég nem volt fizetőképés. A Boliden jelenleg a tenger alatt létesít lerakót hasonlóan mérgező hulladékainak.

Érzelmi hatásmechanizmusokkal él a *Rohingyák száműzetésben* (Olivier Higgins, Mélanie Carrier) is, ami a világ legnagyobb menekülttáborának mindennapjait mutatja meg. A bangladeshi





Kutupalong menekülttáborban azok a rohingyák élnek, akik a 2017. augusztusában föllángolt népi támadás elől menekültek el Burmából. A becslések szerinti 700 ezer menekültből körülbelül félmillió él itt. Felfoghatatlan mennyiségű történet, mérhetetlen szenvedés tölti meg a hosszú évek óta ideiglenes szálláshelyek labirintusát, melyekből az alkotók a fixer, Kalam monológját rögzítik. Képeket kapunk, valódi történeteket azonban keveset. A *Good Garbage* (2012) után ismét palesztin témát választott izraeli rendező, Ada Ushpiz gyerekek és családjaik követő portréival hozza közelebb a megszállt területek kódozó fiataljait (*Gyerekek*). Részrehajlástól mentesen mutatja a lakóházak között felfegyverkezve őrködő fiatal izraeli katonák riadt, az inzultusok során megkeményedő arcvonásait csakúgy, mint a kövel, készel „menőző” palesztin kamaszokat és családjukat. Tragikus, ahogyan mindkét fél óhatatlanul beleáll a hatalmi helyzet által leosztott szerepekbe. Hiába törekszik az iskola és a hivatalos beszédmód pártatlanságra, alkalmatlanok a feszültségek csökkentésére. Reménysugár, hogy a film 2020-ban a legjobb doku Gyémánt Díját nyerte Izraelben.

Politika, közbeszéd és magánélet elválaszthatatlanságát sugallja Yana Ugrekhelidze is: az *Instrukciók túléléshez* képein Sasha és Mari közös életét láthatjuk – ám a helyszín Tbiliszi, Sasha pedig nőnek született. Szeretnék elhagyni az országot, mert a feketepiacon szerzett

Olivier Higgins –
Mélanie Carrier:
Rohingyák
száműzetésben

hormonkészítmények révén Sasha férfinak látszik ugyan, ám iratai szerint nő. Nem tud ügyeket intézni, munkát sem mer vállalni. Az *Isten hozott*

Csecsenföldön (David France, 2020) ismerői nem csodálkoznak, hogy a pár nem kockáztat, s nem vall színt, nekik éppen elég, amit áttételesen tapasztalnak. Egy mainstream tévéshowban a „népakaratot” tolmácsoló politikusok kijelentik: ha ilyen ember utcára megy, ne engedjék haza élve, „ilyenek” ne éljenek Grúziában. Mari bérnyaságot vállal (azt lehet), abból a pénzből hagyják el szülőföldjüket. A Németországban diplomázott Ugrekhelidze első rövid animációját (*Altatódal fegyverekkel*, 2019) is dokumentarizmus jellemezte. Az *Instrukciókat* feltehetően folytatja, a hiperérzékeny Sasha és Mari valódi története ugyanis épp csak elkezdődött Brüsszelben.

Mintha nekik válaszolnának a *Tobi színei* képsorai. Idén először a magyar mezőny is versenypogramnak minősült, s fődíját az elsőfilmes Bakony Alexa kapta. A gyulatanyai Évának és férjének minden lelkierejére, empátiájára szüksége van, amikor 16 éves lányuk úgy dönt, férfiként szeretne élni. Nehezen követik Tobit, s még nehezebb számukra, hogy gyerekek minden képet, emléket megsemmisítene, ami női identitásához kapcsolja. A szülői szeretet kulcsmondatait az apa mondja ki: „Kell nekem értenem? El kell fogadjam.” A film felénél Tobi rádöbben: akárhány műtétet fognak elvégezni rajta,

soha nem lesz igazából fiú. Nagyon sír, amikor kiszakad belőle: amióta megélheti, hogy fiú is lehet, azóta kezdi önmagát elfogadni. A *Tobi* személyes szinten mutatja meg az elnyomás alapuló hatalmi technikák csődjét. A „Tiltsák be!” skandalás-parancsa, a genderproblematika semmisnek tekintése militáns dacreakciót vált ki, a megértés azonban önel fogadást hozhat.

A különdíjas Chilton Flóra *Még emlékszem*-je érzékeny és szép animációs doku. A mindössze 7 perces alkotásban fiatalok idős emberek emlékeit hallgatják a 2. világháború eseményeiről. Animáció mozgatja bele a mai – szép vagy lepusztult – helyszínekbe a múltat. A legszívszorítóbb talán annak a fiatal nőnek az epizódja, aki megmenekült a Dunába lövéstől, s becsengetett az elbeszélőhöz. Csak ruhát kért, mert nem akarta őket bajba keverni.

Az *Anyáim története* (Dér Asia, Haragonics Sára) egy leszbikus pár örökbefogadását követi, akik éppen olyan problémákkal küzdenek, mint bármely más szülőpár. Ennyi, nem több, nem kevesebb a „család, az család”.

Három lány sminkel, a bajuszgyantázáson szörnyülködő férfihangra a lányok: „Nem láttál még ilyet?” „Nem, ilyet még tényleg nem láttam” – mondja a rendező, s vele a néző is, bár ő a *Dívák* című filmre érti. Nem meglepő, hogy ez a humoros, drámai, lebilincselő alkotás lett a közönségdíjas. A „balfék rendező” toposzát használó, személyes részvétele animációval (Ásmány Zoltán) képviselő Kőrösi Máté úgy mutat be három, látszatra felületes lányt, hogy óhatatlanul egy Bob Marley(nak tulajdonított) idézet jut eszünkbe: az embernek fogalma sincs, milyen erős, amíg nincs más választása, mint erősnek lenni. A film fordulópontján anim-Máté személyesen is feltűnik a képen, s ez a határvonal: mind a négyen felnőttek. Bár a dramaturgiai egyensúly érdekében szívesen láttunk volna több koncentráltabb iskolai jelenetet, Szani, Tina és Emese történetei így is elsőrendűen működnek. A *Dívák* megformálásában oroszlanrésze volt Necz Balázs hangmesternek és Láng Alexandra vágónak, aki használt valaha telefonos filmrészleteket, tudja, miért emeli ki munkájukat a rendező. Ez az üdítően nyitott, önironikus, önreflexív dokumentumfilm a Verzió sok más alkotásával az annyira szükséges szabadság-érzésünket erősíti. •